

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚE SOCIAL-
POLITICE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

REZUMAT
Teză de doctorat

**CAMIL PETRESCU,
DE LA „DOCTRINA SUBSTANȚEI” LA „PATUL LUI
PROCUST”.
LECTURI SEMIOTICE**

Coordonator:

Prof. univ. emerit dr. TRAIAN D. STĂNCIULESCU

Doctorand:

IONELA STARPARU

CUPRINS

Introducere:

JUSTIFICĂRI NECESARE / 6

1. Motivația cercetării / 6
2. Tematica majoră a cercetării / 8
3. Relevanța științifică a temei / 9
4. Obiective principale urmările în cercetare / 10
5. Metodologia cercetării: repere semiotice ale „metodei situaționale” / 12

Partea 1

FUNDAMENTE CONCEPTUAL-METODOLOGICE ALE CERCETĂRII:

DE LA TRADIȚIE LA MODERNITATE / 19

Capitolul 1

DOMENIUL CUNOAȘTERII ESENȚIALE:

SUBSTANȚIALITATE ȘI SPAȚIO-TEMPORALITATE

ÎNTRE FENOMEN ȘI ESENȚĂ / 20

1.1. Conceptul de substanță în sistemele filosofice tradiționale:

de la antichitate la modernitate, o recuperare necesară / 20

1.2. Accepțiuni ale filosofiei moderne privitoare la realitatea spațio-temporală / 23

1.2.1. Cunoașterea existenței prin durată și intuiție pură: perspectiva bergsoniană / 29

1.2.2. Ipoteze husserliene ale duratei temporale: ipoteze (meta)fizice / 31

1.3. Impasuri epistemologice ale cunoașterii esențiale a lumii / 34

1.4. Răspunsuri istoric conjugate: filosofie, teologie, știință / 35

Capitolul 2

ORIZONTURI METODOLOGICE MODERNE DE ASUMARE A REALITĂȚII SPAȚIO-TEMPORALE / 38

2.1. „Intuiția substanțială” sau „metoda integralistă” *versus*
„intuiția pură” și „intuiția fenomenologică” / 38

2.2. Ecouri cognitive kantiene în concepția substanțialistă a lui
Camil Petrescu / 40

2.3. Paralelism între memorie și durata substanțială / 47

Capitolul 3

FILOSOFIE ȘI LITERATURĂ: POSIBILE JONCTIUNI / 49

3.1. Strategii semio-logice de valorificare a viziunii filosofice a lui
Camil Petrescu / 49

3.1.1. Diviziune și întreg, o perspectivă cognitivă
unificatoare asupra realității / 53

3.1.2. Strategii de interpretare și reprezentare
complementare,

de la discursul filosofic la cel narativ: perspective semio-
logice / 55

3.2. Pledoarie pentru unitatea spiritului omenesc:
filosofia, „nucleu dur” al cunoașterii creatoare / 64

3.3. Între bine și rău: sensuri ale unei inedite abordări literare /
66

3.4. „Opera aperta” sau despre puțința valorificării literare a
filosofiei:

cazul Camil Petrescu / 73

Partea a 2-a

CAMIL PETRESCU, DE LA FILOSOFIE LA LITERATURĂ:

RECUPERĂRI SEMIOTICE / 76

Capitolul 4

CONCEPȚIA FILOSOFICO-LITERARĂ A LUI CAMIL PETRESCU, O ANALIZĂ SEMIO-LOGICĂ / 77

4.1. Contextul filosofiei europene interbelice, univers al gândirii lui Camil Petrescu / 77

4.2. Camil Petrescu, un gânditor european integrator și original: între filosofie și literatură, sensuri creatoare / 83

4.3. O analiză structural-comparativă a două lucrări de referință / 89

4.3.1. „Doctrina substanței”, o construcție semio-logică unificatoare / 90

4.3.2. „Patul lui Procust”, o arhitectură narato-logică integratoare / 98

4.4. Problematika (dez)limitării cunoașterii / 102

4.4.1. Limitele cunoașterii Absolutului: de la filosofie la literatură / 104

4.4.2. Ieșirea din „capcana limitării”:
soluția cunoașterii creatoare prin ipostazele iubirii,
perspective hermeneutice / 109

Capitolul 5

PARADIGME ESENȚIALE ALE CONCEPȚIEI LUI CAMIL PETRESCU:

O ANALIZĂ TRIADICĂ – SINTACTICĂ, SEMANTICĂ, PRAGMATICĂ / 115

5.1. Doctrina substanței: o interpretare semiotică / 115

5.1.1. Interpretarea conceptului de „intuiție” („substanțială” și „esențială”) / 133

5.1.2. Doctrina temporalității: accepțiuni semiotice ale conceptului de „durată” („continuă”, „pură”, „ireversibilă”) / 136

- 5.2. Spațio-temporalitatea în *Doctrina substanței* / 139
- 5.3. Prezența spațio-temporalității în simbolistica *Patului lui Procust* / 142

Capitolul 6

UNITATEA ESENȚIALĂ – DIVINITATE → COSMOS → OM

ÎN VIZIUNEA LUI CAMIL PETRESCU:

SCHIȚĂ PENTRU UN MODEL POSTMODERNIST / 155

6.1. Substanță sau / și spirit în devenire? un posibil răspuns al lui Camil Petrescu / 155

6.2. Despre o altfel de „kalokagathia”:

de la filosofie la literatură, frumosul, binele și adevărul / 161

6.3. Originalitatea dialogului dintre filosof și literat în creația lui Camil Petrescu / 164

6.4. Ecouri ale (meta)fizicii camilpetresciene în universul filosofiei și științei actuale / 166

ÎN LOC DE CONCLUZII

ÎNTREBĂRI ÎNCĂ RĂMASE DESCHISE ALE UNEI VIZIUNI ROMÂNEȘTI / 169

1. Răspunsuri ale „chipului și asemănării” creatoare / 169

2. În loc de deschisă încheiere: împreună, virtualul și realul / 171

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ / 173

Introducere:

JUSTIFICĂRI NECESARE

De la bun început, titlul lucrării de doctorat anunță cât se poate de clar aspectele esențiale care definesc *domeniul și metoda cercetării*, respectiv:

- interesul pentru una dintre personalitățile marcante ale spiritului românesc interbelic, Camil Petrescu, care și-a definit *interdisciplinar* contribuția la statornicirea culturii naționale, prin intersecția dintre filosofie și literatură;

- cercetarea acestei compozite contribuții implică referința la două dintre lucrările esențiale ale filosofului și literatului român: „Doctrina substanței”¹, cuprinzând ideile majore ale tezei sale de doctorat, respectiv „Patul lui Procust”², roman de puternică sorginte filosofică;

- metoda pe care am propus-o pentru realizarea cercetării este una integratoare, întrucât – sub semnul deslușitor al semioticii – se regăsesc grupate perspective metodologice proprii atât filosofiei, cât și teoriei și esteticii literare, specifice perioadei interbelice.

*

* *

¹ Camil Petrescu, *Doctrina substanței*, vol. I-I, Ed. Științifică și Pedagogică, București, 1988.

² Camil Petrescu, *Opere*, Ed. Minerva, București, 1981.

1. Motivația cercetării

Particularizând și totodată nuanțând această cuprinzătoare opțiune, voi afirma înainte de toate că – prin tematica și concepția sa, prin bibliografia aferentă utilizată – *proiectul de cercetare propus se subordonează domeniului fundamental ale filosofiei*. Astfel:

(a) **Limbajul-obiect**: domeniul cercetării propuse aparține cu precădere filosofiei întrucât:

— subiectul propus pentru cercetarea doctorală – problema „substanțialității” și a „temporalității” pentru o cunoaștere integrală a realității pe care cele două lucrări supuse atenției („Doctrina substanței” și „Patul lui Procust” semnate de Camil Petrescu) – reprezintă probleme fundamentale care aparțin universului ontologiei filosofice, respectiv universului creației / esteticii literare;

— universul spiritual în care Camil Petrescu și-a generat lucrările aparține deopotrivă istoriei clasice a filosofiei, cât și contribuțiilor moderne ale secolului XX (ale celei interbelice cu precădere), fiind centrat pe contribuțiile unor filosofi precum Bergson și Husserl, dar și a unor literați deschiși către filosofia existențialistă precum Proust, Camus, Sartre etc.

(b) **Metalimbajul** propus pentru elaborarea cercetării vizează un ansamblu de deschideri metodologice, implicând deopotrivă:

● *Metodologia propusă în termenii dialecticii hegeliene*³, respectiv:

— *metoda istorică*, prin recuperarea spiritului și contribuțiilor unor teorii de referință ale filosofiei anterioare, clasice și moderne ale secolului XX;

— *metoda logică*, prin asumarea unor concepte de referință majoră, precum substanțialitatea „nivelelor de realitate” ale lumii (folosind sintagma lui Ștefan Lupașcu), respectiv „contextualitatea spațio-temporalității”, asumată atât din punct de vedere filosofic (ontologic), cât și naratologic (literar).

● *Metodologia semiologică* presupune de:

— contribuțiile moderne ale „analizei semiotice structural(ist)e” (Saussure⁴ și Peirce⁵, Morris⁶ etc.), respectiv ale „analizei situaționale”⁷ (Harold Lasswell, Heger Ichazo, Petru Ioan, Traian D. Stănciulescu);

— hermeneutica analitică⁸ (Eliade, Gadamer etc.), care presupune interpretarea unor afirmații prezente în lucrările lui

³ G. W. F. Hegel, *Știința logicii*, Edit. Academiei Române, București, 1966, trad. D. D. Roșca, p. 64–65.

⁴ Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, Payot, 1975, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iași, 1998.

⁵ Charles S. Peirce, *Semnificație și acțiune*, antologie realizată de Delia Marga și Andrei Marga, Editura Humanitas, București, 1990.

⁶ Charles Morris, *Foundations of the Theory of Signs*, The University of Chicago Press, 1938.

⁷ Lasswell, Harold D., *The Structure and Function of Communication in Society*, în: W. Schramm, *Mass Communication*, Urbana II, University of Illinois Press, 1960.

⁸ Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.

Camil Petrescu în termenii discursului logic, rațional-științific implicit;

— hermeneutica literară, dezvoltată de Umberto Eco⁹, care inserează textul literar (naratologic) în contribuțiile lui semio-logice propuse de Vladimir Propp, Claude Bremond, Claude-Levi Strauss sau Umberto Eco.

2. Tematica majoră a cercetării

Cele patru *teme majore* pe care cercetarea doctorală le dezvoltă sunt următoarele:

(1) *Relația dintre filosofia teoretică și filosofia practică* se regăsește implicit în cercetare prin faptul că valorifică lecturi din textele clasice ale lui Platon¹⁰ și Aristotel¹¹:

- aspectele majore pe care doctrina substanței le presupune cuprind repere ale *filosofiei teoretice*, întrucât vizează întrebările fundamentale ale filosofiei: problema primordialității materiei / substanței sau a spiritului, problema posibilității de cunoaștere a lumii etc.;

- *filosofia practică* se regăsește aplicată în scenariul naratologic al „Patului lui Procust”, în care considerațiile filosofice sunt permanent prezente.

⁹ Umberto Eco, *Lector in fabula. Cooperarea interpretativă în textele narrative*, trad. de Marina Spalas, București, Univers, 1991.

¹⁰ Platon, *Opere complete*, Humanitas, București, 2001.

¹¹ Aristotel, *Etica Nicomahică*, trad. Stela Petecel, IRI, București, 1998.

(2) *Cercetarea doctorală propusă abordează problema metodei filosofice pe care o implică abordările semiotico-hermeneutice ale maieuticii socratice, ale analizei carteziene a ideății sau ale viziunii interpretative a lui Eliade și Gadamer¹² etc.*

(3) *Problematica valorilor se regăsește, la rândul ei implicată, în termenii clasici ai filosofiei platonice și aristotelice, până la cei ai fenomenologiei husserliene sau bergsoniene etc.*

(4) *Conotațiile relației cu celălalt se regăsesc implicit în opera literară a lui Petrescu, care transpune excepțional sensurile „filosofiei substanțialiste” în scenarii de viață prin care omul se privește în diferite moduri în oglinda celuilalt.*

*

Toate aceste aspecte susțin afirmația că esențialmente teza se subordonează domeniului filosofiei, care este colorat / potențat cu aspecte interdisciplinare, venind din orizontul filosofic al creației literare: al romanului și dramaturgiei.

3. Relevanța științifică a temei

Acest aspect poate fi abordat dintr-un dublu punct de vedere:

a) ***Din punctul de vedere al conținutului științific***, subiectul propus încearcă să aducă un plus de contribuție la clarificarea celor două aspecte ale problemei fundamentale a filosofiei, privind:

¹² Moises Silva, Walter C. Kaiser, *Introducere în hermeneutică: în căutarea înțelesului*, trad. Emauel Conțac, Edit. Casa Cărții, București, 2024.

— *Relația dintre natura spirituală sau / și materială a lumii și implicit a omului* presupune formularea unui punct de vedere dialectic / dualist de pe pozițiile logicii „și / și”, în consens cu contribuțiile filosofice și științifice revoluționare ale perioadei interbelice, cum ar fi cele ale fenomenologiei, ale teoriei relativiste și ale fizicii cuantice. Atare contribuții – în vogă în acea vreme și pe care Camil Petrescu le-a cunoscut bine – s-au deschis ulterior către rezultatele mult nuanțate ale cunoașterii actuale.

— *Posibilitatea cunoașterii lumii* este abordată *gnoseologic* în teză prin raportare la problema temporalității – respectiv a diferitelor forme ale duratei pe care Camil Petrescu le-a cercetat nuanțat. *Ontologic*, această problemă este legată implicit de cea a substanțialității, luând în considerare faptul că despre timp – temporalitate și durată – nu se poate vorbi decât acolo unde deja există configurată o structură evolutivă, o stare de organizare cosmică, având în vedere faptul că în haos nu poate exista spațio-temporalitate.

b) *Din punctul de vedere al formei de asumție* a acestor esențiale aspecte (meta)fizice se poate afirma că punctul de vedere al lui Camil Petrescu – respectiv al subiectului de cercetare propus – este cât se poate de actual, prin aceea că susține implicit cel mai stringent imperativ al timpului modern: acela al *unificării cunoașterii umane*.

Camil Petrescu a reușit să îl îndeplinească prin propria sa operă, argumentând practic posibilitatea de a unifica filosofia cu știința și cu arta (literatura), printr-o armonioasă sinteză a unui stil

riguros, rațional-științific, pe de o parte, cu cel al metaforei și simbolismului literar-naratologic, pe de altă parte.

*

În sinteză, putem considera că tema de doctorat propusă este – prin natura și complexitatea sa (meta)fizică – deopotrivă de relevantă pentru perioada cunoașterii științifice a perioadei interbelice, pe care Camil Petrescu a reprezentat-o cu precădere, cât și prin actualitatea (meta)fizică a ecourilor sale pentru prezentul cunoașterii.

4. Obiective principale urmărite în cercetare

Configurarea temei doctorale și dezvoltarea principalelor sale aspecte se regăsește în cuprinsul deja propus al tezei, respectiv în derularea celor 6 capitole ale acesteia. O sumară descriere a acestor aspecte o propunem în cele ce urmează, prezentare dezvoltată prin reluarea câtorva aspecte (subcapitole). Astfel:

- **Capitolul 1** își propune să prezinte din perspectivă filosofică principalele concepte pe care teza le asumă: ideea de substanțialitate și spațialitate și, respectiv, o succintă viziune istorică asupra temporalității.

- **Capitolul 2** dezvoltă aspectele metodologice pe care – urmând strategiile filosofice prin care problemele ontologice și gnoseologice au fost asumate – le oferă semiotica (analiza structurală, triadică și situațională) și hermeneutica (filosofică și literară).

● **Capitolul 3** cuprinde cercetarea semiozei pe care o presupune viziunea substanțiat-temporală a lui Petrescu, în condițiile analizei situaționale a celor șase parametri care o definesc: contextualitatea (spiritului interbelic european și românesc) și personalitatea original-creatoare a lui Camil Petrescu (a cărei anvergură o mai găsim doar la Lucian Blaga), natura problematicei abordate și strategiile de asumție și comunicare a acestora, finalitatea urmărită și receptarea cercetărilor întreprinse de filosoful-literat însuși.

● **Capitolul 4** implică formularea unor concluzii inedite cu privire la cercetările / lucrările lui Camil Petrescu, prin asumarea acestora din perspectivă sintactică, semantică, pragmatică.

● **Capitolul 5** susține – ca o sinteză a contribuțiilor filosofico-literare ale lui Camil Petrescu – ideea unității de cunoaștere a spiritului omenesc, ca o tranziție de la ontos la logos, de la cosmos la universul social și individual.

● **Capitolul 6** configurează – în consens cu aspirația mai sus formulată – un model integrator transdisciplinar (Ștefan Lupașcu¹³ și Basarab Nicolescu¹⁴) și transmodern (al cunoașterii actuale dezvoltată de Theodor Codreanu¹⁵), susceptibil de aplicare semio-logică oricărei creații actuale.

*

¹³ Ștefan Lupașcu, *Logica dinamică a contradictoriului*, Editura Politică, București, 1982.

¹⁴ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea – Manifest*, Editura Junimea, Iași, 2007.

¹⁵ Theodor Codreanu, *Transmodernismul*, Editura Junimea, Iași, 2005.

Pe parcursul derulării capitolelor mai sus menționate se urmăresc o serie de *obiective majore ale cercetării* și anume:

— restituirea integratoare – în beneficiul culturii noastre actuale – a unui moment aparținând excelenței românești interbelice, respectiv spiritualitatea lui Camil Petrescu;

— asumția analitică – în termenii inediți ai metodologiei semiotice – a unei conjuncții creatoare de prim rang: cea dintre filosofie și literatură, specifică spiritului interbelic european (îi putem aminti în acest sens pe Albert Camus și Marcel Proust, respectiv pe Lucian Blaga, de referință pentru spațiul cultural românesc);

— formularea unei perspective originale privitoare la relația dintre substanțialitate și devenire temporală, din perspectiva științei interbelice, respectiv prin extrapolarea contribuțiilor științifice ulterioare, verificându-se astfel vizionarismul concepției camilpetresciene;

— elaborarea unui model inedit inter- și transdisciplinar – pentru care filosofia să reprezinte punctul de vedere integrator –, model în care joncțiunea dintre spiritualitate, știință și artă să își regăsească unificator contribuțiile.

Toate aceste obiective majore presupun implicit *ipoteze de lucru inedite* – generale și specifice deopotrivă –, pe care cercetarea de față le formulează, urmând a le justifica pe parcurs prin aspecte concrete cum ar fi:

— valorificarea unor dualități esențiale precum cea dintre materie și spirit, dintre știință și spiritualitate, dintre filosofie și literatură etc.;

— adaptarea la specificul cercetării a unui eficient instrumental de lucru (organon semiologic) – prin analize structurale, triadice, situaționale – în măsură să conducă la concluzii care să asigure complementaritatea și integrativitatea cercetării;

— aplicarea la nivelul aspectelor antropologice și praxiologice prezente în cercetare a unor corespondențe logice mai mult sau mai puțin (re)cunoscute: ontogeneza repetă cosmogeneza, logogeneza repetă sociogeneza (filogeneza) etc.

Desprinse direct sau indirect din cercetarea operei lui Camil Petrescu, intuiția unor astfel de obiective – dublate de tot atâtea ipoteze inedite – configurează tocmai finalitățile teoretice și aplicative către care lucrarea tinde.

Posibilitatea realizării acestor obiective decurge din:

— parcurgerea suficient de amplă a operei lui Camil Petrescu, fapt care îngăduie elaborarea unor corelații inedite atât pe verticala textului filosofic și literar, cât și pe orizontala unificatoare a celui filosofic cu cel literar;

— convingerea că fiind în esența lor logice – așa cum gândirea camilpetresciană însăși se definește – obiectivele și ipotezele aferente cercetării de față vor avea și șansa de a fi argumentate inedit cu instrumentele semioticii / hermeneuticii.

5. Metodologia cercetării: repere semiotice ale „metodei situaționale”

Așa cum din cele de până acum a rezultat, tematica propusă pentru cercetarea de doctorat presupune extensii complexe, implicând în egală măsură aspecte de natură:

— *ontologică*, vizând explicarea conceptelor de substanță și spațio-temporalitate, versus spiritualitate (gândire creatoare), prezente în “Doctrina substanței”;

— *gnoseologică*, presupunând posibilitatea cunoașterii obiective sau / și subiective ale celor de mai sus, ;

— *(pr)axiologică*, vizând repere ale atitudinii umane, regăsite literar, dar și filosofic, în “Patul lui Procust”.

Pentru a acoperi această problematică vastă cercetarea a luat în seamă preocupări metodologice care s-au constituit filosofic pe filiera maieuticii lui Socrate și ale logicii lui Aristotel (“*tertium non datur*” etc.), a raționalismului lui Descartes și a criticismului kantian, ale dialecticii lui Hegel, respectiv ale hermeneuticii intuitive și analitice moderne și ale “suspendării filosofice” a fenomenologiei secolului 20, pe care Camil Petrescu le-a cunoscut cât se poate de bine ca filosof.

*

* *

Pe temeiul acestei recuperări, am ales să propun – ca o strategie cuprinzătoare pentru toate elementele de conținut ale tezei – virtuțile metodologiei semiotice¹⁶, în măsură să asume inedit:

- aspectele structurale prezente în “Doctrina substanței”, cum ar fi cea dintre formă și conținut, fenomen și esență, “structură de profunzime” și “structură de suprafață” (Chomsky) etc.;

- aspectele semiotice ale analizei triadice (sintactice, semantice, pragmatice, cf. Morris) raportată unor fragmente de referință desprinse din exegeze.

- metodologia hermeneuticii literare, naratologice (urmărite pe filiera lui Propp, Bremond, Strauss) pentru descrierea “Patului lui Procust” etc.

- analiza situațională (ca semioză integratoare) a întregii opere a lui Camil Petrescu.

Rezultatul acestei opțiuni – care asigură și din punct de vedere metodologic originalitatea cercetării – va fi unul dublu și anume:

- asumarea inedită a creației lui Camil Petrescu, aceasta nefiind încă interpretată – după câte cunosc – din perspectiva integratoare a semioticii;

- îmbogățirea metodologiei semiotice însăși cu posibile contribuții / concluzii inedite.

¹⁶ Traian D. Stănculescu, *La început a fost semnul, o altă introducere în semiotică*, Performantica, Iași, 2004.

În continuare, ne propunem să descriem reperele majore care constituie personalitatea marcantă a scriitorului-filosof Camil Petrescu cu ajutorul *hexadei situaționale de comunicare creatoare*¹⁷, valorificând modelul celor „3P” + „3R”, în conformitate cu modelul de mai jos.

Scopul acestei sumare asumptii este acela de a intui de la bun început *cine* a fost Camil Petrescu, filosoful și omul de litere, *ce* conținut definește creația sa, *cum* a făcut trecerea de la literatură la filosofie și invers, *în ce context* sau condiții istorice a creat, care a fost *scopul* efortului său creativ și *cui* i se adresează întreaga sa creație.

Așadar, urmărind parametrii generali ai hexadei semiotice, analiza de față își propune să prezinte remarcabila personalitate a lui Camil Petrescu.

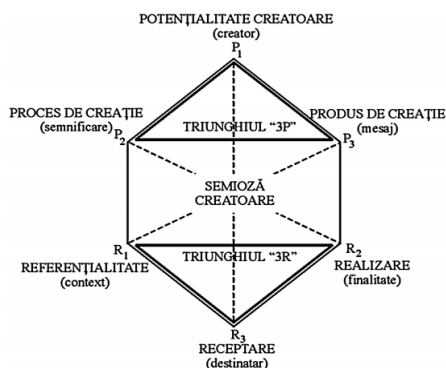

Figura 1. *Hexada situației de comunicare (creatoare)*

¹⁷ Traian D. Stănciulescu, *Introducere în filosofia creației umane*, Junimea, Iași, 2005, p. 19.

■ **P1. Potențialitatea creatoare.** Câteva aspecte biografice sunt necesare deslușirii acestui aspect de personalitate¹⁸. Se naște la București pe 9 aprilie 1894 într-o familie pe care nu o va cunoaște întrucât la doar trei ani rămâne orfan de ambii părinți. Va fi crescut de o doică în familia subcomisarului de poliție Tudor Popescu. Clasele primare și gimnaziul vor fi urmate într-o școală din apropiere, urmând apoi liceul la Colegiul „Sfântul Sava” și la Liceul „Gheorghe Lazăr” din București. Va avea rezultate foarte bune la toate disciplinele ceea ce îl califică pentru o bursă internă. În 1913 se va înscrie la Facultatea de Filosofie și Litere de la Universitatea București. Examenul de licență este un real succes, primind calificativul „*magna cum laude*”.

Va preda mai întâi la un liceu din Timișoara, după care – în 1937 – își susține teza de doctorat în filosofie cu o teză despre teatru, „Modalitatea estetică a teatrului în atenția unei comisii conduse de C. Rădulescu-Motru. Un an mai târziu colaborează la *Istoria filozofiei moderne*, sub coordonarea lui N. Bagdasar unde va publica studiul „Husserl. O introducere în filozofia fenomenologică”.

■ **P2. Procesul de creație.** Fiind un spirit cu aspirații atât filosofice cât și literare a arătat interes pentru ambele domenii, având chiar un plan bine stabilit pentru opera sa. Arată un interes deosebit față de filosofie, fapt recunoscut și de profesorul P.P. Negulescu:

¹⁸ <https://filialatraianhasdeu.wordpress.com/2021/04/09/camil-petrescu-opera-viata-si-activitatea-publicistica/>

„Cred că faci o mare greșeală – îi spune acesta – pentru că dumneata ești un spirit filosofic și nu știu ce ai să faci în literatură”¹⁹.

Camil Petrescu este hotărât să urmeze gândul inițial de a scrie versuri până la 25 de ani, fiind perioada iluziilor, apoi își va îndrepta atenția către teatru. Între 35-40 de ani se va concentra asupra romanelor, iar apoi reveni la dragostea dintâi, filosofia. În linii mari, respectă acest program creativ ajutat de o autodisciplină care nu i-ar fi permis vreo abatere.

Cu toate acestea, în jurul vârstei de 33 de ani revine dorul după filosofie exprimat atât de acut în însemnările din *Note zilnice*. Va găsi răgazul și forța creativă necesară să se dedice filosofiei după susținerea tezei de doctorat, *Modalitatea estetică a teatrului*, iar în 1942 este gata o primă versiune a *Doctrinei substanței*. Din cauza dificultățile financiare din acea perioadă, va depune acea versiune la Biblioteca Vaticanului cu ocazia unei călătorii la Roma.

■ **P3. Produsul de creație.** Va debuta publicistic în 1914 în paginile revistei „Facla”, cu articolul *Femeile și fetele de azi*, sub pseudonimul Raul D. Din 1920 va participa la cenaclul „Sburătorul” aflat sub coordonarea lui Eugen Lovinescu. În această perioadă va publica primele sale poezii. Editorial va debuta în 1923 cu volumul de poezii „Versuri: Idee, Ciclul morții”. Experiența războiului între 1916-1918 – unde participă ca ofițer la Primul Război Mondial, este valorificată în primul său roman *Ultima noapte de dragoste*,

¹⁹ Camil Petrescu, *Husserl. O introducere în filosofia fenomenologică*, Actaeon Books, 2019, p. 5.

întâia noapte de război care este publicat în 1930. Trei ani mai târziu, în 1933, apare romanul *Patul lui Procust*.

Responsabilitatea de a conduce Teatrul Național din București o primește în 1930, funcție pe care o va ocupa 10 luni. În 1948 devine membru al Academiei Române.

*

Urmărind integrala creațiilor camilpetresciene putem constata că – în funcție de perioada aparițiilor acestor creații și implicit de maturizarea creatoare a lui Camil Petrescu – această integrală poate fi descrisă prin reperele triadice ale următoarei semioze:

— ***Sintaxa aparițiilor*** de maturizare creatoare:

→ Dramaturgie (1918 ...) → Poezie (1923...) → Romane (1930...) → Filosofie (1936...) → Nuvele (1950...), presupunând schimbarea genurilor literare cu o ciclicitate de aproximativ 5-7 ani.

— ***Semantica aparițiilor*** publice implică medierea de către genul poetic (liric) a prozei literare (dramaturgia și romanul – de factură narativă, culminând cu sensurile conceptuale ale unei scriituri filosofice – ipostaziate prin “Doctrina substanței” și încheind cu sintezele filosofico-literare, cum ar fi “Turnul de fildeș”.

— ***Pragmatica scriiturii*** lui Camil Petrescu urmează “ondula substanțialistă” a trecerii de la trăirea experiențială, vie, pe care scenariul narativ îl așează în scenă, la noosul semnificator al demersului filosofic rafinat și, la strategiile învățătoare de viață pe care concluziile nuvelei le presupune.

Opera este omul, am spune – parafrazându-l pe Buffon (*“Le style c’est l’homme”*), constatând că opera lui Camil Petrescu este deplin adecvată modului în care el a ales să o reflecte în oglinda propriei sale vieți.

■ **R1. Referențialitatea sau contextul național și european**

nu i-a fost extrem de prielnic în demersul său creator, întrucât experiența primului război mondial – în calitate de ofițer – i-a marcat întreaga viață. În 1916, își va îndeplini datoria față de stat și propria conștiință, înrolându-se pe front. Experiența războiului nu este lipsită de consecințe, fizice și mentale. Cea mai grea provocare de pe urma războiului este pierderea auzului la o ureche, infirmitate ce îi va afecta întreaga viață. În 1918 este eliberat din lagărul german și reîntors la București.

Războaiele mondiale aduc mari obstacole activităților culturale, deși nu sunt cu totul suspendate. Perioada cea mai dificilă pentru Camil Petrescu va fi după 1947, odată cu “comunizarea” României sub modelul sovietic, când filosofia este interzisă și înlocuită cu o ideologie comunistă de partid.

■ **R2. Finalitatea operei** definește parametrul care descrie consecințele întregii opere filosofico-literare camilpetresciene. Analizându-i opera, criticul literar Nicolae Manolescu apreciază că scopul principal al scriiturii lui Camil Petrescu este acela de a include în creația sa literară cotidianul oamenilor, viața lor de zi cu zi, frământările și provocările lor.

Petrescu își face o lege din a scrie exclusiv ceea ce vede, ceea ce simte și ceea ce înregistrează simțurile sale. Acest devotament față de propriul conținut psihologic – din care nu poate și nici nu vrea să iasă – reprezintă originalitatea și autenticitatea stilului său artistic.

■ **R3. Receptarea operei filosofice și literare.** Când spunem Camil Petrescu, spunem, –înainte de toate – un gânditor analitic și lucid, însetat de experiențe absolute trăite până la capăt. Am putea să ne întrebăm cui se adresează opera unui astfel de spirit intransigent? Credem că primul beneficiar, deși nerostit de critici ori de autor explicit, este Camil Petrescu însuși. Pentru el, arta este o formă de izbăvire, de scoatere la suprafață a conținutului sufletesc inestimabil, dar și dureros care s-a sedimentat de-a lungul timpului. Toată bogăția de trăiri, căutările existențiale, formarea intelectuală a personalității sale complexe este exprimată atât în opera filosofică, cât și în cea literară, îmbogățind cultura națională și – de ce nu – și pe cea internațională. Ne referim în acest din urmă sens la opera filosofică *Doctrina substanței*, lucrare insuficient analizată, dar care oferă multiple puncte de plecare pentru un fructuos dialog interdisciplinar.

În sinteză, o dată mai mult aș putea conchide că, prin întreaga sa operă, Camil Petrescu a reușit să își oglindească și trăiască viața într-o manieră cu adevărat creatoare. Căci, ceea ce caracterizează relația dintre virtualitatea și realitatea întregii sale creații – dintre filosofia și literatura sa – o reprezintă aspirația unei tacite identificări / comuniuni a celor două orizonturi prin intermediul “metodei substanțialiste” care i-a marcat obsesiv aș spune opera.

Este greu de spus dacă filosoful și literatul român a avut conștiința împlinirii acestei cardinale aspirații, dar cu siguranță că dacă Umberto Eco ar fi avut elaborată admirabila sa “Opera aperta”²⁰ atunci când Camil Petrescu își concepea propria operă, nu ar fi pregetat să spună, gândindu-se la sine: “Asta este!”

În loc de deschisă încheiere: împreună, virtualul și realul

În împrejurările concrete ale vieții, efortul facerii de sine pare un demers sisific cu efecte lente. Există, însă, în această atitudine realistă un mare beneficiu: resemnificarea sinelui sau schimbarea de structură a lumii interioare în ciuda a ceea ce pare potrivit în exteriorul ființei. Pare potrivit să amintim îndemnul profesorului Nicu Gavriluță, inspirat de *Sacrificiu* de Andrei Tarkovski:

„Fapta umană, aparent ne semnificativă, săvârșită ritualic și cu bună credință, ar putea face ca munții să se miște și pomii uscați să înfrunzească. Este sacrificiul nostru cel de toate zilele. El ne cere urcarea permanentă a muntelui și udarea zilnică a rădăcinilor unui pom uscat. Atât!”²¹

²⁰ Umberto Eco, *Opera deschisă. Formă și indeterminare în poeticile contemporane*, trad. Cornel Mihai Ionescu, Editura Paralela 45, Pitești-București, 2002.

²¹ <https://www.fssp.uaic.ro/nicu-gavriluta/>

Într-adevăr atâta perseverență e necesară pentru a face imposibilul trecerii de la chip la asemănare real sau de a crede că limita umană nu e ultima redută, ci punctul de unde începe nelimitarea. Sensul chipului sau al limitei patului procustian al realității în care trăim este de a-l recrea, de a-i da semnificația contrară chipului inițial. De aceea, asemănarea este graduală, ea este o iluminare ce crește organic lăsând urme vizibile.

Asemănarea este creația de taină cea mai importantă din existența umană, depășind orice creație care se realizează exclusiv în virtutea chipului. Taina constă în păstrarea celor două realități contrare (limitare-nelimitare) într-o legătură strânsă. Fie că ne referim la creație filosofică ori literară, chipul nu poate ignora asemănarea fără a suferi consecința acestei neglijențe care îi mutilează întregul ființial, ca într-un pat al lui Procust. Limita înțeleasă astfel devine nelimitare sau asemănare creatoare.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Adămuț, Anton I. *Camil Petrescu și Bergson*, în Convorbiri literare, nr. 11, 2001;
- Adămuț, Anton I, *Filosofia substanței*, Institutul European, Iași, 1997;
- Aderca, F, *Femeile în romanul românesc* (Cu prilejul romanului Patul lui Procut), în Adevărul, an.47, nr.15104, 30 martie 1933;
- Alexandrescu, M, *Facla*, an. XII, nr.738, rubrica „Facla literară și artistică”17 iulie 1932;
- Antoniade, Constantin, *Filosofia lui Henri Bergson – Studii filosofice*, București, Vol. II, 1908;
- Antoniade, C., *Filosofia lui Henri Bergson*, Organul Societăți de Studii Filosofice din București, vol.V, coord. C. Rădulescu - Motru, III fascicula 1, București, 1910;
- Aristotel, *Etica Nicomahică*, Ed. Antet Revolution, București, 2003;
- Aristotel, *Metafizica*, Ed. Humanitas, București, 2007;
- Aristotel, *Poetica*, Studiu introductiv, traducere și comentarii de D.M. Pippidi, ed. a treia îngrijită de Stella Petecel, București, Editura Iri, 1998;
- Bădescu, Ilie, *Noologia*, Ed.Valahia, București, 2002;
- Bălu, Ion, G. Călinescu. *Eseu despre etapele creației*, 1970;
- Bria, Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;
- Cassirer, Ernst, *Eseu despre om*, traducere de Constatin Cosman, Humanitas, București, 1994 Călinescu, George, *Camil Petrescu teoretician al romanului*, în Viața românească, nr. 3, 1939;
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini și până în prezent*, Editura Minerva, 1985;

Chomsky, N., *Cunoașterea limbii*, trad. A. Cornilescu, I. Băciu și T.D. Coliban, Editura Științifică, București, 1996;

Codreanu, Theodor, *Transmodernismul*, Editura Junimea, Iași, 2005

Comărnescu, P., *România liberă*, an II, nr.53, 18 feb. 1933;

Constantinescu, Paul, Stănciulescu, Traian, D., *Ierarhiile luminii. Conexiuni (meta)fizice*, Editura Arithea, Iași, 2018;

Cretu, C.M, *Aspecte clinice privind adultul supradotat*, în Soponaru, C., *Manual de psihologie clinica*, Ed. Polirom, 2022;

Dan, Clara, *Intuiționismul lui Henri Bergson*, Editura Științifică, București, 1966;

Deely, John, *Bazele semioticii*, traducere de Mariana Neț, All, București, 1997;

Descartes, R, *Discurs asupra metodei*, Gramar, București, 2012 pp. 22, 24-25, 62;

Descartes, R., *Meditații despre filosofia primă*, Traducere din latină și monografia Viața și filosofia lui René Descartes de Constantin Noica, București, Editura Humanitas, 2004;

Descartes, R., *Principiile filosofiei*, Traducere, studiu introductiv și notă biografică de Ioan Deac, București, Editura IRI, 2000;

Husserl, Edmund, *Ideen*, Humanitas, București, 2012;

Ioan, Petru, *Educație și creație în perspectiva unei logici "situaționale"*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995;

Ionescu, Nae, *Curs de metafizică*, Editura Humanitas, 1991;

Kant, Immanuel, *Critica rațiunii pure*, trad. de Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc, Editura IRI, București, 1998;

Petrescu, Aurel, *Opera lui Camil Petrescu*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972;

Petrescu, Camil, *Doctrina substanței*, vol. I Editura Științifică și Pedagogică, București, 1988;

Petrescu, Camil, *Doctrina substanței*, vol. II, Editura Științifică și Pedagogică, București, 1988;

Petrescu, Camil, *Husserl: O introducere în filosofia fenomenologică*, Societatea română de filosofie, 1938;

Petrescu, Camil, *Husserl. O introducere în filosofia fenomenologică*, Actaeon Books, 2019

Petrescu, Camil, *Opere III*, ediție îngrijită de Al. Rosetti și Liviu Călin, Minerva, București, 1981;

Petrescu, Camil, *Noua structură și opera lui Marcel Proust, în Teze și antiteze*, Ed. Minerva, București, 1971;

Petrescu, Camil, *Note zilnice*, Cartea Românească, București, 1975;

Petrescu, Camil, *Opinii și atitudini*, București, Editura pentru literatură, București, 1962;

Petrescu, Camil, *Patul lui Procust*, Trad. Ileana Orlich, Minerva, București, 1976;

Petrescu, Camil, *Patul lui Procust*, Colecția 100-1Capodopere ale romanului românesc, Ed. Gramar, 2008;

Petrescu, Camil, *Teze și antiteze*, București, Editura Minerva, 1971;

Petrescu, Camil, *Teze și antiteze*, Gramar, București, 2002;

Petrescu, Camil, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura de stat pentru literatură și artă, București, București, 1930;;

Platon, *Banchetul*, în *Opere complete* vol. 2, București: Humanitas, 2004;

Platon, *Opere complete*, Humanitas, București, 2001;

Poultron, Rachel, *Cartea mică a filosofiei*, trad. Ana Ionesei, Ed. Niculescu, București, 2022;

Popa, Marian, *Camil Petrescu*, Ed. Albatros, București, 1972;

Preda, Marin, *Cel mai iubit dintre pământeni*, Cartea Românească, 1980;

Webiografie

<https://dexonline.ro/definitie/agapia/>, accesat la data de 17.04.2023.

<https://dexonline.ro/definitie/eros/definitii/>, accesat la data de 17.04.2023.

<https://www.youtube.com/watch/>, accesat la data de 07.01.2021.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Categorie:Teoria_cuantica_a_campurilor/, accesat la data de 07.01.2021.

<https://dexonline.ro/definitie/absolut/>, accesat la data de 11.01.2021.

<https://dexonline.ro/definitie/experienta/> accesat la data de 03.04.2024